

NACIONALINĖ TEISMŲ ADMINISTRACIJA

Biudžetinė įstaiga, L. Sapiegos g. 15, LT-10312 Vilnius, tel. (8 5) 268 5186, faks. (8 5) 268 5187, el. p. info@teismai.lt.
Duomenys kaupiami ir saugomi Juridinių asmenų registre, kodas 188724424

Teisėjų tarybai

2013-11-06 Nr. 4K-2793-(1.17)

DĖL SU TEISMŲ EKSPERTŲ VEIKLA SUSIJUSIŲ PROBLEMŲ

Nacionalinė teismų administracija (toliau – NTA), atsižvelgdama į Teisėjų tarybos 2013 m. rugpjūčio 2 d. protokolinį nutarimą ir bendradarbiaudama su teismais ir ekspertizės atliekančiomis institucijomis, įvertino teismų veikloje kylančias su teismo ekspertų veikla susijusias problemas ir teikia jų apibendrinimą bei galimus aptariamų problemų sprendimų būdus. Apibendrinimas suderintas su Teisėjų tarybos teismų administravimo komitetu.

PRIDEDAMA:

1. Teismų veikloje kylančių su teismo ekspertų veikla susijusių problemų apibendrinimas, 12 lapų.
2. Teisėjų tarybos 2013 m. lapkričio 8 d. protokolinio nutarimo projektas, 3 lapai.

Direktoriaus pavaduotoja,
atliekanti direktoriaus funkcijas

Reda Molienė

Lina Griškevič, tel. (8 5) 251 4295, trumpasis tel. 7012, el. p. lina.griskevic@teismai.lt
(originalas nebus siunčiamas)

TEISMŲ VEIKLOJE KYLANČIŲ SU TEISMO EKSPERTŲ VEIKLA SUSIJUSIŲ PROBLEMŲ APIBENDRINIMAS

2013 m. spalio 10 d.

Nacionalinė teismų administracija (toliau – NTA), vadovaudamasi Teisėjų tarybos 2013 m. rugpjūčio 2 d. protokoliniu nutarimu, taip pat bendradarbiaudama su teismais bei ekspertizės atliekančiomis institucijomis¹ (toliau – ekspertinės įstaigos), išanalizavo ir įvertino teismų veikloje kylančias su teismo ekspertų veikla susijusias problemas. Šiuo dokumentu pateikiamas iškeltų problemų apibendrinimas ir pateikiami pasiūlymai dėl galimų jų sprendimo būdų.

I. EKSPERTIZIŲ APMOKĖJIMAS

NTA apmokamos teismo psichiatrijos ar teismo psichologijos ekspertizės ypatingosios teisenos bylose

Dėl apmokėjimo tvarkos

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse (toliau – CPK) 468 straipsnio 3 dalyje, 473 straipsnio 3 dalyje, 478 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad bylinėjimosi dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniumi ir nepilnamečio pripažinimo emancipuotu išlaidos, išskyrus atstovavimo išlaidas, padengiamos iš valstybės biudžeto. Už teismo paskirtas ekspertizes yra apmokama Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. gruodžio 6 d. įsakymu Nr. 344 patvirtinto Išlaidų, susijusių su civilinės bylos nagrinėjimu, dydžių ir jų išmokėjimo tvarkos aprašo (2011 m. spalio 6 d. redakcija) (toliau – Tvarkos aprašas) 13 punktu, nuo 2012 m. už teismo paskirtas teismo psichiatrijos ar teismo psichologijos ekspertizes ypatingosios teisenos bylose dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu, dėl fizinio asmens pripažinimo ribotai veiksniumi, dėl nepilnamečio pripažinimo veiksniumi (emancipuotu) apmoka Nacionalinė teismų administracija iš tam skirtų valstybės biudžeto lėšų².

Pozityviai vertinant 2012 metais įvykusį pokytį, kuomet ankščiau atskiriems teismams tekusi apmokėjimo už aukščiau minėtas ekspertizes pareiga buvo perduota NTA, vis tik toks ekspertizių apmokėjimo būdas per tarpininko funkciją atliekančią NTA nėra efektyvus.

Pirma, esama apmokėjimo tvarka neleidžia tinkamai planuoti biudžeto lėšų poreikį, o tuo pačiu užtikrinti tam skiriamų lėšų pakankamumą. To pasekmė - ekspertizių apmokėjimui NTA 2012–2013 m. skiriama per mažai lėšų, ne pagal ekspertizių kiekį, kurį iš anksto sunku prognozuoti. Svarbu pažymėti, kad pagal esamą reguliavimą aptariamas ekspertizės teismams privalo skirti, taigi jų skaičiaus teismas iš esmės negali įtakoti. 2012 m. biudžete aukščiau minėtoms ekspertizėms buvo skirta 601 tūkst. Lt., tačiau buvo pateikta sąskaitų 696 tūkst. Lt. sumai, t. y. 95 tūkst. Lt arba 15,8 proc. daugiau, nei buvo numatyta lėšų³. Per 2013 m. I pusmetį apmokėti už teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizes civilinio proceso ypatingosios teisenos bylose panaudota 331 tūkst. Lt, iš jų 85,8 tūkst. Lt panaudota kreditinio įsiskolinimo padengimui. Panaudotos lėšos ir 91,3 tūkst. Lt dydžio skola, susidariusia už II ketvirtį, sudarė 422 tūkst. Lt, t. y. 70,2 % visų 2013 m. šiai priemonei skirtų asignavimų⁴. Atsižvelgiant į tai, galima

¹ Valstybinė teismo medicinos tarnyba prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, Valstybinė teismo psichiatrijos tarnyba prie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos, Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras, Lietuvos teismo ekspertizės centras.

² NTA vykdoma programa „Teismų centralizuotas aprūpinimas“ (01.002.01.05.01).

³ Programos „Teismų centralizuotas aprūpinimas“ sąmatos 2012 m. vykdymo ataskaita.

⁴ Programos „Teismų centralizuotas aprūpinimas“ sąmatos 2013 m. I pusmečio vykdymo ataskaita.

prognozuoti, kad skirtų lėšų neužteks visoms 2013 metams pateiktoms sąskaitoms apmokėti, kas reikalaus atitinkamų papildomų asignavimų 2014 metais. Manytina, kad ši problema esant dabartinei apmokėjimo už ekspertizes tvarkai išliks kasmet.

Antra, esama apmokėjimo tvarka sukelia su mokėjimų už atliktas ekspertizes administravimu susijusią administracinę naštą teismams, NTA bei Valstybinei teismo psichiatrijos tarnybai prie Sveikatos apsaugos ministerijos.

Siekiant išvengti aukščiau nurodytų negatyvių esamo teisinio reguliavimo pasekmių, **siūlytina numatyti, kad Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos atliekamų ekspertizių, kurios teismo skiriamos bylose dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksnium, dėl fizinio asmens pripažinimo ribotai veiksnium, dėl nepilnamečio pripažinimo veiksnium (emancipuotu), atlikimas būtų apmokamas tiesiogiai šiai tarnybai skiriamomis lėšomis.**

Reguliavimas, pagal kurį už Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos atliekamas ekspertizes būtų apmokama tiesiogiai šiai tarnybai skiriamomis valstybės biudžeto lėšomis, atitiktų šiuo metu esančią kai kurių su bylos nagrinėjimu susijusių išlaidų atlyginimo tvarką: pavyzdžiui, išlaidos susijusios su valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimu šiuo metu yra padengiamos iš valstybės biudžeto tiesiogiai.

2013 m. sausio 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo 29 straipsnio pakeitimams nestacionarines teismo psichiatrijos ekspertizes gali atlikti ne tik Valstybinė teismo psichiatrijos tarnyba prie Sveikatos apsaugos ministerijos, bet ir kiti asmenys, turintys teismo psichiatro eksperto kvalifikaciją, įrašyti į Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą (toliau – privatūs ekspertai), kurių darbo apmokėjimo tvarkos klausimą būtina spręsti pritarus aukščiau pateiktam siūlymui. Šiuo atveju svarstytinos dvi alternatyvos - už tokias ekspertizes galėtų apmokėti NTA arba teismas paskyręs tokią ekspertizę.

Pastebėtina, kad teismai tik pavieniais atvejais naudojosi privačių ekspertų paslaugomis. Pažymėtina ir tai, kad 2013 m. rugpjūčio 2 d. Teisėjų taryba, įvertinusi tai, kad šių asmenų atliekamų ekspertizių kaina beveik dvigubai didesnė nei ekspertizių, kurias atlieka Valstybinė teismo psichiatrijos tarnyba prie Sveikatos apsaugos ministerijos, atkreipė teismų dėmesį į tai, kad, siekiant užtikrinti teismų veiklos ekonomiškumą bei prievolių įgyvendinimą, skiriant ekspertizes jas galintys atlikti subjektai turi būti parenkami taikant mažiausios kainos kriterijų.

Siekiant užtikrinti teismo proceso ekonomiškumo principo laikymąsi, išvengti papildomos administracinės naštos, įvertinant tai, kad ir šiuo metu teismai apmoka už teismo iniciatyvą skiriamas ekspertizes bei baudžiamojoje teisejoje privačių ekspertų atliekamas ekspertizes, **siūlytina numatyti, kad privatiems ekspertams už minėtas ekspertizes būtų apmokama iš teismui skiriamų valstybės biudžeto lėšų.**

Teismo pareiga valstybės biudžeto lėšomis apmokėti už kitų asmenų atliekamas teismo psichiatrijos ekspertizes tik nežymiai padidintų administracinę naštą teismams, kadangi, pirma, kaip buvo minėta aukščiau, privačių ekspertų paslaugomis būtų naudojamos tik išimtiniais atvejais; antra, tokia pareiga atitiktų jau šiuo metu įtvirtintą teismų prievolę apmokėti už jų iniciatyvą skiriamas ekspertizes.

Dėl privačių ekspertų atliktų ekspertizių apmokėjimo

Kaip jau buvo minėta aukščiau, 2013 m. sausio 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo 29 straipsnio pakeitimams nestacionarines teismo psichiatrijos ekspertizes gali atlikti ne tik Valstybinė teismo psichiatrijos tarnyba prie Sveikatos apsaugos ministerijos, bet ir kiti asmenys, turintys teismo psichiatro eksperto kvalifikaciją, įrašyti į Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą. NTA gautose sąskaitose už tokių ekspertų atliktas ekspertizes mokėtina suma beveik dvigubai viršija Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos atliekamų ekspertizių kainą (atitinkamai 1500 Lt ir 820 Lt). Pripažintina, jog naudojimasis privačių ekspertų paslaugomis leidžia bent iš dalies spręsti ekspertinių įstaigų atliekamų ekspertizių ilgos trukmės

problema, tačiau didesnė ekspertizių kaina gali lemti papildomą ženklų finansavimo valstybės biudžeto lėšomis poreikį, kurio nesant teismai pagrįstai vengs ekspertizes skirti privatiems ekspertams.

Siekiant suderinti aukščiau minėtų ekspertizių finansavimo trūkumo bei atlikimo spartos problemų sprendimą, **siūlytina tobulinti esamą teisinį reguliavimą ir numatyti, kad pareiškėjui byloje dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu arba ribotai veiksnium ir nepilnamečio pripažinimo veiksnium (emancipuotu) pageidaujant, jog asmens psichiatrinė ekspertizė būtų pavesta atlikti privačiam ekspertui, už tokią ekspertizę apmokėtų pats pareiškėjas, taip pat sumokėdamas avansą į teismo sąskaitą.**

Pitarus tokiam siūlymui, svarstytinas klausimas dėl tokios normos taikymo ir kitais atvejais, kuomet ekspertizę, už kurią pagal dabartinį reguliavimą turi apmokėti teismas valstybės biudžeto lėšomis, gali daryti tiek ekspertinė įstaiga, tiek ir privatūs ekspertai.

Teismų apmokamos ekspertizės

Vadovaujantis CPK 90 straipsniu, šalis, kuri pateikė prašymą iškviesti ekspertus ar atlikti ekspertizę, iš anksto sumoka teismo nustatyto dydžio avansą į teismo sąskaitą bylinėjimosi išlaidoms padengti. Kai CPK ar kitų įstatymų numatytais atvejais teismas savo iniciatyva iškviečia liudytojus, ekspertus ar paskiria ekspertizę, atlieka įvykio vietos apžiūrą, šių veiksmų atlikimo išlaidos sumokamos iš valstybės biudžeto. Pastebėtina, kad Tvarkos apraše yra nustatyta, jog išlaidos, susijusios su ekspertus kvietimu ar ekspertizės paskyrimu sumokamos iš valstybės biudžeto, tam skiriamam teismui, tais atvejais kai tokius veiksmus atlikti paskiria teismas savo iniciatyva arba šalis yra atleista nuo teismo išlaidų mokėjimo, išskyrus teismo paskirtas teismo psichiatrijos ar teismo psichologijos ekspertizes ypatingosios teisenos bylose dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu, dėl fizinio asmens pripažinimo ribotai veiksnium, dėl nepilnamečio pripažinimo veiksnium (emancipuotu), kurias apmoka Nacionalinė teismų administracija iš tam skirtų valstybės biudžeto lėšų (Tvarkos aprašo 13 punktas).

Sumos, priklausančios ekspertams, išmokamos, kai jie atlieka savo pareigas, o sumos, priklausančios ekspertinėms įstaigoms už ekspertizės atlikimą, išmokamos atlikus ekspertizę ir pateikus teismui ekspertizės aktą.

Valstybinėms ekspertinėms įstaigoms už atliktą ekspertizę apmokama pagal ekspertinių įstaigų nustatytą dydį, kuris negali viršyti darbo ir materialinių sąnaudų, būtinų ekspertizei atlikti. Privatiems ekspertams už atliktą ekspertizę apmokama pagal iš anksto teismo su privačiu ekspertu suderintą dydį.

Vadovaujantis CPK 91 straipsnio 3 dalimi, sumos, priklausančios liudytojams ir ekspertams (ekspertinėms įstaigoms), išmokamos iš teismo sąskaitos. Šios sumos pirmiausia padengiamos iš šalių sumokėto avanso. Sumos, išmokėtos ekspertams ir ekspertinėms įstaigoms, kai avansas nebuvo mokamas ar jo neužteko, išieškomos iš valstybės biudžetą CPK 96 straipsnyje nustatyta tvarka.

Administracinėje teisenoje (ABTĮ 43 straipsnis) sumas, išmokėtinas ekspertams ir ekspertų organizacijoms, iš anksto įmoka ta šalis, kuri pareiškė atitinkamą prašymą. Jeigu prašymus pareiškė abi šalys arba jeigu ekspertai šaukiami ar ekspertizė daroma teismo iniciatyva, tai reikalaujamas sumas įmoka proceso šalys lygiomis dalimis, išskyrus atvejus kai teismas, atsižvelgdamas į turtinę fizinio asmens ar fizinių asmenų grupės padėtį, visiškai ar iš dalies atleidžia juos nuo tokios įmokos.

Sumos, priklausančios ekspertams, teismas išmoka, jiems atlikus savo pareigas, iš teismo specialioje sąskaitoje esančių proceso šalių sumokėtų lėšų.

Šalių neįmokėtos sumos, išmokėtinės kaip išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu, priteisiamos į teismo specialią sąskaitą iš proceso šalies, kurios nenaudai priimtas sprendimas, arba iš proceso šalių proporcingai patenkintų ir atmestų reikalavimų dydžiui.

Baudžiamojoje ir administracinių teisės pažeidimų teisenoje proceso išlaidos ekspertui atlyginamos iš ikiteisminio tyrimo įstaigų, prokuratūros ar teismo lėšų. Ekspertams už jų darbą nėra mokama, kai jie šį darbą atlieka pagal tarnybines pareigas.

Ekspertams išlaidos atlyginamos (išskyrus, kai jie darbą atlieka pagal tarnybines pareigas) jiems atlikus savo pareigas.

Ekspertams už atliktą darbą mokamas sutartyje su teismu numatytas atlyginimas pagal pateiktas sąskaitas (išskyrus, kai jie darbą atlieka pagal tarnybines pareigas).

Teismas, priimdamas nuosprendį, turi teisę nuspręsti išieškoti iš nuteistojo proceso išlaidas, tame tarpe ir išlaidas ekspertui (BPK 105 straipsnis).

Dėl lėšų trūkumo teismo skiriamoms ekspertizėms

Centralizavus teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizių apmokėjimą ypatingosios teisenos civilinėse bylose, teismuose išliko lėšų ekspertizėms apmokėti trūkumo problema, kylanti tais atvejais, kai pagal esamą reguliavimą teismai privalo apmokėti ekspertizes jiems skirtomis biudžeto lėšomis (teismas civilinėje byloje ekspertizę paskiria savo iniciatyva arba šalis yra atleista nuo teismo išlaidų mokėjimo; teismas baudžiamojoje ar administracinio teisės pažeidimo byloje paskiria ekspertą, kuris neturi ekspertizės atlikti pagal tarnybines pareigas).

Teisėjų taryba 2009 m. lapkričio 27 d. nutarimu Nr. 13P-167-(7.1.2) patvirtintame Numatomų valstybės biudžeto asignavimų teismams paskirstymo principų ir kriterijų apraše yra įtvirtinta teismams skirtinų asignavimų ekspertizėms skaičiavimo tvarka, remiantis kuria skaičiuojant šiems poreikiams numatomus asignavimus atsižvelgiama į teisme atliekamų bei numatomų atlikti ekspertizių skaičių bei ekspertizių kainų pokyčius. Tačiau praktikoje dėl lėšų trūkumo tokios tikslinės lėšos nėra skaičiuojamos ir skiriamos. Taip pat pastebėtina, jog nėra galimybės objektyviai nustatyti būsimo ekspertizių poreikio kiekviename atskirame teisme bei joms reikalingų asignavimų. Šios priežastys lemia, jog teismai už ekspertizių atlikimą turi mokėti panaudodami kitoms reikmėms skiriamas lėšas arba taikomas faktiškai atsiradusio poreikio, t. y. fiksuoto kreditinio įsiskolinimo, padengimo principas.

NTA turimais duomenimis, per 2012 m. ir 2013 m. I pusmetį patys iš jiems skiriamų valstybės biudžeto asignavimų už 1-3 ekspertizes apmokėjo 10 teismų (pvz., už autotechninę, turto, tėvystės nustatymo, sužalojimų įvertinimo, mirusio asmens rašysenos ekspertizes ir pan.).

Šiai dienai teismų įsiskolinimai ekspertinėms įstaigoms šių įstaigų duomenimis siekia 30 tūkst. litų. Pastebėtina, jog Teisėjų taryboje šių įsiskolinimų problema jau buvo svarstyta 2013 m. gegužės mėnesį. Tuomet buvo konstatuota, jog atsiskaitymo už atliktas ekspertizes klausimai galėtų būti išspręsti vadovaujantis šiuo metu galiojančiomis teisės normomis, teismams griežtai laikantis teisinio reglamentavimo nuostatų, taip pat pasitelkiant bei efektyvinant organizacines priemones. Siekiant išvengti pavėluoto sąskaitų apmokėjimo, teismams rekomenduota griežčiau kontroliuoti savalaikį sąskaitų pateikimą teismo buhalterijai, taip pat glaudžiau bendradarbiauti su ekspertizes atliekančiomis įstaigomis nustatant numatomą ekspertizės atlikimo kainą bei už ekspertizę mokėtino užstato dydį.

Sprendžiant šią lėšų trūkumo ekspertizėms apmokėti problemą, **siūlytina keisti esamą teisinį reguliavimą nustatant, kad už atliktas ekspertizes teismų jiems skirtomis valstybės biudžeto lėšomis sumokėtos sumos išieškomos ne į valstybės biudžetą, o pervedant jas į teismų sąskaitas.** Toks, pagal analogiją su mokesčiu, mokamu už bylos medžiagos kopijų darymą, nustatytas reguliavimas leistų sumažinti poreikį skirti papildomus biudžeto asignavimus kasmet arba dengti kreditorinius įsiskolinimus.

Taip pat galimas kitas alternatyvus nurodytos problemos sprendimas: CPK nustatyti ABTĮ 43 straipsnyje įtvirtintam analogišką reguliavimą, pagal kurį ekspertus šaukiant ar ekspertizes darant teismo iniciatyva reikalaujamas sumas turi įmokėti proceso šalys lygiomis dalimis, kartu numatant šalių atleidimo nuo šios prievolės galimybę bei nustatant, kad šalių neįmokėtos sumos, išmokėtinės kaip išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu, priteisiamos į teismo specialią sąskaitą

iš proceso šalies, kurios nenaudai priimtas sprendimas, arba iš proceso šalių proporcingai patenkintų ir atmestų reikalavimų dydžiui.

Dėl ekspertizės kainos kitimo

Teismų susirūpinimą kelia atvejai, kai nesutampa iš anksto numatyta ekspertizės atlikimo kaina su sąskaitoje nurodyta suma.

Teismas, skirdamas ekspertizę, įpareigoja šalį, kuri pateikė prašymą atlikti ekspertizę, iš anksto sumokėti į teismo depozitinę sąskaitą teismo nustatyto dydžio avansą ekspertizės išlaidoms padengti, kurio dydį nustatant atsižvelgiama į būsimų išlaidų dydį. Tačiau, kai atlikus ekspertizę pateiktoje sąskaitoje nurodyta suma yra didesnė už bylos šalies į teismo depozitinę sąskaitą įmokėta sumą, teismas neturi galimybių nedelsiant sumokėti visos sąskaitoje nurodytos sumos – praeina tam tikras laiko tarpas, kol teismas įpareigoja bylos šalį primokėti trūkstamą sumą. Kita vertus pastebėtina, kad tokiems atvejams taikytinas CPK 91 straipsnio reguliavimas, remiantis kuriuo sumos, priklausančios ekspertams (ekspertinėms įstaigoms), padengiamos iš šalių sumokėto avanso, o jų trūkstant, likusi dalis sumokama teismo biudžeto lėšomis, vėliau tas sumas išieškant į valstybės biudžetą CPK 96 straipsnyje nustatyta tvarka.

Ekspertinių įstaigų teigimu, iš anksto numatyti tikslią ekspertizės atlikimo kainą kai kuriais atvejais galima tik atlikus ekspertizę pagal tam tikrą nustatytą metodiką, įvertinus ekspertizę atlikusių ekspertų skaičių, sugaištą laiką, medžiagos apimtį, klausimų skaičių ir t. t. Atitinkamai ekspertinės įstaigos nurodo, kad susidarius kainų skirtumui, likusios nesumokėtos kainos dalies geranoriškai sutinkama palaukti ilgiau, dėl to nereišskiant pretenzijų teismams.

Tvarkos apraše nustatyta, kad valstybinėms ekspertinėms įstaigoms už atliktą ekspertizę apmokama pagal ekspertinių įstaigų nustatytą dydį, kuris negali viršyti darbo ir materialinių sąnaudų, būtinų ekspertizei atlikti, o privatiems ekspertams už atliktą ekspertizę apmokama pagal iš anksto teismo su privačiu ekspertu suderintą dydį (11 punktas). Išlaidų apmokėjimo baudžiamajame procese ir administracinių teisės pažeidimų teismoje tvarka nustato, jog privatiems ekspertams už atliktą darbą mokamas sutartyje su teismu ar institucija, nagrinėjančia administracinio teisės pažeidimo bylą, numatytas atlyginimas pagal pateiktas sąskaitas.

Manytina, kad teismo sprendimas dėl avanso dydžio yra sąlygojamas numatomo skirti eksperto pateiktos informacijos apie būsimos ekspertizės kainą, kurią šis gali nustatyti remdamasis ekspertizės apimtimis. Nors, kaip minėta, įstatymas neatmeta kainos pokyčio galimybes, tačiau manytina, kad tai gali būti tik išimtiniai atvejai, nulemti aplinkybių, kurių negalima buvo numatyti skiriant ekspertizę.

Atsižvelgiant į aukščiau nurodytą reguliavimą ir siekiant išvengti nurodytos kainos kitimo problemos, siūlytina

1) rekomenduoti teismams tiesiogiai bendradarbiauti su ekspertinėmis įstaigomis prieš skiriant ekspertizę ir nustatant ekspertizės kainą;

2) rekomenduoti ekspertinėms įstaigoms bei ekspertams pateikiant informaciją apie numatomos skirti ekspertizės kainą, visapusiškai įvertinti būsimos ekspertizės apimtį, taip pat ekspertizės atlikimo metu informuoti teismus apie ekspertizės kainos padidėjimą;

3) keisti teisinį reguliavimą įtvirtinant, jog už bylos šalių iniciatyva arba, ABTĮ atveju, – ir teismo paskirtą ekspertizę atsiskaitoma per 5 darbo dienas po to kai gautos proceso šalių sumokėtos lėšos (avansas arba planuotos bei atliktos ekspertizės kainos skirtumas) ir sąskaita už atliktą ekspertizę.

Dėl ekspertizės apmokėjimo kai bylos šalis vengia apmokėti ekspertizės išlaidas

Vertinant teismų įsiskolinimus ekspertinėms įstaigoms pastebėta, jos neretai teismai susiduria su situacijomis, kai bylos šalys nesumoka avanso už jų prašymu atliktą ekspertizę.

Atkreiptinas dėmesys, jog CPK 90 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad, jeigu šalis nesumoka avanso, teismas atsisako atlikti šalies prašomus procesinius veiksmus ir bylą nagrinėja jų neatlikęs.

Atsižvelgiant į tai, **siūlytina rekomenduoti teismams nutartį dėl ekspertizės atlikimo bei su tuo susijusią medžiagą ekspertui pateikti tik gavus šalies, kurios prašymu atliekama ekspertizė, į depozitinę teismo sąskaitą sumokėta avansą.**

Dėl teismų pareigos biudžeto lėšomis apmokėti už paskirtas ekspertizes apimčių

Kaip jau buvo minėta aukščiau, pagal CPK, kai šio Kodekso ar kitų įstatymų numatytais atvejais teismas savo iniciatyva iškviečia ekspertus ar paskiria ekspertizę, šių veiksmų atlikimo išlaidos sumokamos iš valstybės biudžeto. Tačiau Tvarkos apraše yra nustatyta, jog išlaidos, susijusios su ekspertus kvietimu ar ekspertizės paskyrimu sumokamos iš valstybės biudžeto lėšų, tam skiriamų teismui, tais atvejais kai tokius veiksmus atlikti paskiria teismas savo iniciatyva arba *šalis yra atleista nuo teismo išlaidų mokėjimo*, išskyrus teismo paskirtas teismo psichiatrijos ar teismo psichologijos ekspertizes ypatingosios teisenos bylose dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu, dėl fizinio asmens pripažinimo ribotai veiksniumi, dėl nepilnamečio pripažinimo veiksniumi (emancipuotu), kurias apmoka Nacionalinė teismų administracija iš tam skirtų valstybės biudžeto lėšų (Tvarkos aprašo 13 punktas).

Toks Tvarkos apraše nustatytas reguliavimas neatitinka CPK nustatytojo ta dalimi, kuri įpareigoja teismą iš savo biudžeto apmokėti už ekspertizes tais atvejais, kai „šalis yra atleista nuo teismo išlaidų mokėjimo“, tuo labiau, kad CPK nenumato atleidimo nuo teismo išlaidų mokėjimo instituto.

Pastebėtina, kad Valstybės garantuojamos pagalbos įstatymo 14 straipsnio 2 dalis numato, jog šioje dalyje nurodytos bylinėjimosi išlaidos, *inter alia* ir išlaidos ekspertizėms sudaro antrinės teisinės pagalbos išlaidas. Taigi, kilus asmenų turintiems teisę į antrinę teisinę pagalbą, pareigai sumokėti avansą už skiriamą ekspertizę, ji turėtų būti apmokama Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybų, o ne, kaip pastebėtais teismų praktikos atvejais, teismo.

Atsižvelgiant į tai, siūlytina:

1) **kreiptis į Teisingumo ministeriją, siūlant suderinti Tvarkos aprašo ir CPK nuostatas, atsisakant nuostatos, įpareigojančios apmokėti ekspertizes iš valstybės biudžeto lėšų, tam skiriamų teismui, tais atvejais, kai šalis yra atleista nuo teismo išlaidų mokėjimo;**

2) **atkreipti teismų dėmesį į tai, kad, pagal esamą reguliavimą, kilus asmenų turinčių teisę į antrinę teisinę pagalbą, pareigai sumokėti už skiriamą ekspertizę, ji apmokama Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybų.**

Dėl apmokėjimo už ekspertizes organizavimo

Buvo pastebėta, kad neretai apmokėjimo už ekspertizes problema susijusi su organizaciniais trūkumais teismų darbe. Pavyzdžiui, kai kuriuose teismuose susiklostė ydinga praktika, kuomet teismui pateikta sąskaita kartu su ekspertizės aktu yra įsegama į bylą ir todėl dažnai laiku nepasiekia arba iš viso nepasiekia teismo buhalterijos. Atitinkamai tokiais atvejais uždelsiama apmokėti arba neapmokama pagal ekspertinės įstaigos pateiktas sąskaitas už atliktą ekspertizę.

Pažymėtina, kad Teisėjų taryba yra konstatavusi, kad siekiant spręsti atsiskaitymo už atliktas ekspertizes problemą, teismai turi ne tik griežtai laikytis teisinio reglamentavimo nuostatų, bet ir pasitelkti bei efektyvinti organizacines priemones. Siekiant išvengti pavėluoto sąskaitų apmokėjimo, teismams rekomenduotina griežčiau kontroliuoti savalaikį sąskaitų pateikimą teismo buhalterijai.⁵

Siūlytina pakartotinai atkreipti teismų dėmesį į būtinybę taikyti reikiamas operatyvų ekspertizių apmokėjimą užtikrinančias organizacines priemones.

⁵ Teisėjų tarybos 2013 m. gegužės 13 d. raštas Nr. 36P-111-(7.1.10) dėl apmokėjimo už atliktą ekspertizę.

II. EKSPERTIZIŲ TRUKMĖ

Viena iš pagrindinių teismų veikloje kylančių problemų, susijusių su teismo ekspertų veikla, yra ilgi ekspertizų atlikimo terminai, pvz., teismai nurodė, jog pomirtinė psichiatrinė ir psichologinė ekspertizė trunka pusę metų ir ilgiau, elektros skaitiklių trasologinė – metus, ypač ilgi narkotinių ir psichotropinių medžiagų ekspertizų bei pinigų banknotų ekspertizų terminai ir pan.

Dėl teismų kompetencijos nustatyti ekspertizų atlikimo terminus

Teismų nuomone, keistina situacija, kai dėl neapibrėžtų ekspertizų atlikimo terminų teismai negali planuoti teismo nagrinėjimo.

Atsižvelgiant į tai, **siūlytina:**

1) rekomenduoti teismams prašyti ekspertus pateikti informaciją apie paskirtos ekspertizės atlikimo terminus;

2) kreiptis į ekspertinių įstaigų vadovus, siūlant užtikrinti informacijos apie paskirtos ekspertizės atlikimo terminus teikimą teismams prašant;

3) siūlyti ekspertinėms įstaigoms užtikrinti informaciją apie galimus preliminarinius ekspertizų atlikimo terminus skelbimą.

Dėl ekspertinėse įstaigose dirbančių ekspertų skaičiaus

Pagrindinė ekspertinių įstaigų nurodyta ilgas ekspertizų trukmės lemianti priežastis – dideli ekspertų darbo krūviai, kurių mastą lemia tiek esamiems ekspertams tenkančių darbų kiekis, kurio apimčių mažinimo galimybės aptariamos toliau, tiek esamų ekspertų skaičius.

Ekspertinių įstaigų teigimu, ekspertų skaičiaus didinimo galimybės pirmiausia riboja ekspertinėms įstaigoms skiriamas finansavimas. Atsižvelgiant į tai, **siūlytina kreiptis į Lietuvos Respublikos Vyriausybę siūlant įvertinti papildomo finansavimo ekspertinėms įstaigoms skyrimo papildomiems ekspertų etatams steigti galimybes.**

Dėl ekspertinėse įstaigose dirbančių ekspertų darbo krūvių netolygumo

Sprendžiant ekspertinėse įstaigose dirbančių ekspertų krūvių problemą, pastebėtini darbo krūvių netolygumai atskiruose ekspertinių įstaigų teritoriniuose padaliniuose.

Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos 2013 m. birželio mėn. duomenimis, yra susiformavusios eilės Vilniaus 1 TPS (eilė iki 2014 m. balandžio mėn.), Klaipėdos TPS (eilė iki 2014 m. vasario mėn.), Šiaulių TPS (eilė iki 2013 m. gruodžio mėn.), Panevėžio TPS (eilė iki 2013 m. spalio mėn.). Įvertinus susidariusios padėties priežastis, išsiaiškinta, kad šiuo metu padaliniuose yra netolygus ekspertų darbo krūvio paskirstymas pagal aptarnaujamų zonų gyventojų skaičių ir atitinkamai ekspertizų atlikimo poreikį. Valstybinė teismo psichiatrijos tarnyba informavo, kad atsižvelgiant į tai, 2013 m. rugsėjo mėn. pergrupuotas ekspertų darbo paskirstymas, tuo tikimais tikimasi maksimaliai išnaudoti turimus vidinius resursus ir sumažinti laukiančių ekspertinio tyrimo asmenų eiles minėtuose padaliniuose.

Atsižvelgiant į tai, **siūlytina kreiptis į ekspertinių įstaigų vadovus siūlant įvertinti organizacinių priemonių taikymo galimybes siekiant užtikrinti šiose įstaigose dirbančių ekspertų darbo krūvių tolygumą.**

Dėl teismo eksperto dalyvavimo teismo posėdžiuose

Įvertinus ekspertinių įstaigų pateiktą informaciją darytina išvada, kad ekspertizų atlikimo trukmę mažintų ir optimalesnis ekspertų darbo laiko naudojimas, tame tarpe ir jiems dalyvaujant teismo posėdžiuose.

Eksperto dalyvavimo teismo posėdžiuose sąlygas ir tvarką apibūrinančių teisinio reguliavimo nuostatų sisteminė analizė leidžia pripažinti, jog skiriant ekspertizę ar vertinant ekspertizės aktą eksperto dalyvavimas nėra privalomas, t.y. teismas konkrečiu atveju sprendžia dėl eksperto dalyvavimo būtinybės.

Pažymėtina, kad vadovaujantis Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo 13 straipsnio 4 dalimi, teismo ekspertizė – tai proceso veiksmas, kuriuo teismas ar teisėjas skiria teismo ekspertui atlikti ekspertizę ir atsakyti į specialių žinių reikalaujančius klausimus, o teismo ekspertas atlieka jam pavestus tyrimus ir jų rezultatus fiksuoja ekspertizės akte.

Procesiniai įstatymai, aptardami galimas eksperto funkcijas procese įtvirtina, jog teismo posėdyje dalyvaujantiems ekspertams tenka pareiga perskaityti savo išvadą (CPK 217 straipsnio 1 dalis; BPK 286 straipsnio 5 dalis); ją išaiškinti (CPK 217 straipsnio 2 dalis); atsakyti į jam užduodamus klausimus, užduodamus eksperto išvada išaiškinti ir papildyti (CPK 217 straipsnio 3 dalis; BPK 286 straipsnio 5 dalis). Nepaisant to, ekspertinės įstaigos atkreipia dėmesį, jog neretai eksperto apklausą teismo posėdžio metu nėra apribojama tiek, kiek tai yra būtina atsižvelgiant į atliktos ekspertizės aktą; ekspertai įtraukiami į šalių ar jų atstovų debatus bei ginčus, kurie keliama tikintis, jog išklausius proceso šalių parodymų (paaiškinimų) pasikeis eksperto išvados.

Atkreiptas dėmesys ir į praktiką, kai ekspertas arba, jo konkrečiai nenurodant – ekspertinės įstaigos atstovas, kviečiamas į teismo posėdį liudytoju, kai byloje iki tol nebuvo paskirta ekspertizė ir atliekami tyrimai. Atsižvelgiant į tai, kad pagal procesinius įstatymus liudytoju pripažįstamas asmuo, turintis žinių apie tiriamą įvykį, tokia praktika vertintina neigiamai.

Atsižvelgiant į tai, siūlytina atkreipti teismų dėmesį į tai, kad

1) **dėl eksperto dalyvavimo teismo posėdyje turi būti sprendžiama vadovaujantis racionalumo principu, įvertinant ekspertizės pobūdį, poreikį eksperto išvadą paaiškinti ar papildyti, kviesti į teismo posėdį ekspertą prašančių proceso šalių teismui nurodytus ekspertui numatomus užduoti klausimus bei kitas su byla susijusias aplinkybes, taip pat įvertinti video konferencinės įrangos panaudojimo galimybes;**

2) **eksperto dalyvavimas teismo posėdyje vien tam, kad jis patvirtintų ekspertizės akte nurodytas išvadas, pripažintinas netikslingu;**

3) **jei, įvertinant bylos aplinkybes, teismas kviečia dalyvauti ekspertą teismo posėdyje, jo dalyvavimas teismo turi būti apribotas įstatyme nustatytų pareigų vykdymu.**

Dėl ekspertų nedalyvavimo teismo posėdžiuose

Apklausti teismai nurodė, kad susiduriama su posėdžių planavimo problema ekspertams negalint dalyvauti teismo posėdžiuose dėl atostogų ar dalyvavimo kitose bylose.

Sprendžiant šią problemą, siūlytina:

1) **pavesti Nacionalinei teismų administracijai įvertinti galimybes užtikrinti informacijos apie ekspertų užimtumą teikimą teismams LITEKO advokatų užimtumo modulio pavyzdžiu.**

2) **rekomenduoti teismams, esant poreikiui iškviesti ekspertą į teismo posėdį, iš anksto derinti su juo posėdžio datą.**

Dėl pakartotinių ekspertizių

Vadovaujantis CPK 219 straipsniu, teismas gali paskirti papildomą ekspertizę, jeigu eksperto išvada yra nepakankamai aiški ar neišsami. Jeigu teismui kyla abejonių dėl eksperto išvados pagrįstumo, taip pat jeigu yra prieštaravimų tarp kelių ekspertų išvadų, gali būti skiriama pakartotinė ekspertizė pavedant ją daryti kitam ekspertui ar ekspertams. BPK 286 straipsnio 7 dalyje taip pat numatyta, kad teismas, įvertinęs ekspertizės aktą kaip nepakankamai išsamų ar nepakankamai pagrįstą, turi teisę paskirti naują ekspertizę ir pavesti ją daryti tam pačiam ar kitam

ekspertui. Būtina akcentuoti, kad vienos iš šalių nesutikimas su pateikta išvada negali būti pagrindu skirti pakartotinę ekspertizę.

Taupant ekspertinio darbo resursus, **siūlytina atkreipti teismų dėmesį į tai, kad papildomos ar pakartotinės ekspertizės skiriamos tik esant pagrįstiems ir objektyviems įstatyme numatytiems pagrindams.**

Dėl ekspertų skyrimo tvarkos

Teisiniame reguliavime numatyta, kad teismas, priimdamas nutartį skirti ekspertizę, nutartyje gali nurodyti atlikti ekspertizę paskiriamą ekspertizės įstaigą arba ekspertą (CPK 212 straipsnio 1 dalis, BPK 286 straipsnio 2 dalis, ABTĮ 62 straipsnio 1 dalis).

Teismas nėra įpareigotas prieš skirdamas ekspertizę šį klausimą derinti su ketinamu skirti ekspertu ir gauti jo sutikimą, tačiau pripažintina, jog teismui savo nuožiūra skiriant ekspertinėje įstaigoje dirbantį ekspertą, tai gali turėti įtakos atskirų ekspertų darbo krūviams, kas, kaip jau buvo minėta aukščiau, turi tiesioginę įtaką ekspertizių atlikimo laikui. Tokie skyrimai apsunkina ekspertinių įstaigų galimybes efektyviausiu būdu organizuoti bei planuoti savo veiklą, tolygiai paskirstyti darbo krūvius tarp ekspertų, o tais atvejais, kai teismai įpareigoja proceso šalis pačioms susirasti konkretų reikiamą ekspertinėje įstaigoje dirbantį ekspertą, - apsunkina ir proceso šalis.

Atsižvelgiant į tai, **siūlytina rekomenduoti teismams skiriant ekspertizę, kurią atliks ekspertinės įstaigos ekspertas, ekspertizę atliksiančiu subjektu nurodyti ekspertinę įstaigą, o ne konkretų šios įstaigos ekspertą ar ekspertinės įstaigos padalinį, išskyrus atvejus, kai ekspertinės įstaigos pateiktoje informacijoje siūloma kitaip.**

Dėl alternatyvių faktinių duomenų nustatymo priemonių

CPK 212 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis reikiamą kvalifikaciją išvadai duoti. Teismo ekspertizės atlieka teismo ekspertai, nurodyti Teismo ekspertizės įstatyme. Kai nėra reikiamos specialybės teismo ekspertų arba jie negali būti skiriami teismo ekspertais konkrečioje byloje (dėl suinteresuotumo bylos baigtimi, užimtumo ar kitų aplinkybių), ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis reikiamą kvalifikaciją išvadai duoti. BPK 89 straipsnyje, Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 256 straipsnyje ir Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – ABTĮ) 57 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas specialisto – yra reikiamų specialių žinių ir įgūdžių turinčio asmens, kuriam pavedama atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą arba paaiškinimus jo kompetencijos klausimais – institutas. BPK 210 straipsnyje taip pat numatyta galimybė ikiteisminio tyrimo metu pavesti ekspertizę atlikti asmeniui, neįtrauktam į ekspertų sąrašą. Taigi, teismo ekspertų išvados nėra vienintelė priemonė, leidžianti išsiaiškinti nagrinėjant bylą kylančius specialių žinių reikalaujančius klausimus.

Atkreiptinas dėmesys, jog šiuo metu kai kuriuose teismuose taikoma pozityviai vertintina geroji praktika bylos nagrinėjimo metu iškilusius klausimus spręsti specialias ekspertų žinias panaudojant ne tik įprastiniu būdu paskiriant teismo medicinos ekspertizę, bet ir teikiant rašytines konsultacijas kaip specialistui BPK 90 straipsnyje nustatyta tvarka. Teismui pavedus ir pateikus atitinkamus klausimus (pavyzdžiui, dėl sveikatos būklės įvertinimo tais atvejais, kai proceso dalyviai neatvyksta į teismo posėdžius, arba sprendžiamas klausimas dėl galimybės atlikti laisvės atėmimo bausmę), ekspertai pateikia rašytines konsultacijas arba nurodoma, kad nurodytiems klausimams spręsti tikslinga paskirti ekspertizę. Tokia praktika padeda sumažinti skiriamų ekspertizių skaičių ir atitinkamai pagreitina teismų nagrinėjimą teisme.

Atsižvelgiant į aukščiau nurodytą teisinį reguliavimą, siekiant spręsti teismo ekspertų užimtumo klausimą, **siūlytina rekomenduoti teismams vertinti ir plačiau taikyti galimybę atsakymus į tiriamus klausimus gauti rašytinių konsultacijų (civiliniame procese) ar specialistų paaiškinimų (baudžiamajame procese) ar kitais būdais.**

Klausimų ekspertams formulavimas

Ekspertui pateikiamų klausimų skaičius yra vienas iš pagrindinių kriterijų apskaičiuojant ekspertizės atlikimo kainą bei ekspertizės atlikimo greitį. Pažymėtina, kad priimti galutinį sprendimą dėl ekspertui pateikiamų klausimų, išklausius proceso dalyvių nuomonę, yra teismo pareiga ir prerogatyva (BPK 286 straipsnio 2 dalis, CPK 213 straipsnis, ABTĮ 62 straipsnio 2 dalis).

Ekspertinių įstaigų nuomone, neretai ekspertams pateikiami pertekliniai, pakartotiniai, netikslingi, blogai suformuluoti klausimai. Kita vertus pastebėtina ir tai, jog, pavyzdžiui, skiriant su statybomis, statiniais, jų šildymo, tinkamo medžiagų bei jų montavimo kokybės klausimais susijusias ekspertizes, formuluojant klausimus teisėjui reikia specialių žinių.

Siūlytina:

- 1) atkreipti teismų dėmesį į būtinybę pateikiant klausimus ekspertams siekti proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principų įgyvendinimo;**
- 2) atkreipti teismų dėmesį į gerąją praktiką, kuomet ekspertai sudėtingesniais tyrimų atvejais yra kviečiami į posėdį sprendžiant ekspertizių skyrimo klausimą;**
- 3) kreiptis į ekspertines įstaigas rekomenduojant parengti ir nuolat atnaujinti metodines rekomendacijas dėl skiriant jų vykdomas ekspertizes pateikiamų klausimų.**

Dokumentų ekspertams pateikimas

Ekspertai, gavę pavedimą atlikti tyrimą, susiduria su situacijomis, kai netinkamai pateikiami tyrimui reikalingi dokumentai, pvz. nenurodoma, kurioje bylos vietoje yra ir kaip pateikiami tiriamieji dokumentai, pateikiama su tyrimu nesusijusi medžiaga (visi bylos tomiai). Be to, dažnai rašysenos ir dokumentų tyrimams atlikti tiriamieji dokumentai būna ne įdėti į voką, bet įsiūti į bylą ir neįmanoma neišardžius bylos atlikti techninių tyrimų (ekspertas neturi teisės ardyti bylos).

Pripažįstant, kad nuo tyrimo medžiagos kokybės tiesiogiai priklauso ir tyrimo kokybė bei greitis, **siūlytina:**

- 1) atkreipti teismų dėmesį į tai, kad siektina vengti nepagrįsto ekspertų darbo apsunkinimo pateikiant medžiagą ekspertiniams tyrimams;**
- 2) rekomenduoti teismams atsižvelgti į ekspertinių įstaigų parengtas metodines rekomendacijas, kuriose nustatoma, kaip turi būti pateikiami tyrimo objektai⁶;**
- 3) pasiūlyti ekspertinėms įstaigoms bendradarbiauti su teismais nustatant efektyviausius medžiagos ekspertiniams tyrimams pateikimo būdus.**

III. KITOS PROBLEMOS

Ekspertizių neskyrimas ikiteisminiame tyrime

Teismai pažymi, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai ir prokurorai neretai vengia skirti reikalingus tyrimus, o ekspertizes paskyrus vėliau teisme pažeidžiami baudžiamųjų bylų nagrinėjimo terminai.

Kaip pavyzdys pateiktinas BPK 14 straipsnio reguliavimas. Šiame straipsnyje numatyta, kad įtariamasis ar kaltinamasis gali būti atiduotas į ekspertizės įstaigą prireikus jam daryti teismo medicinos ar teismo psichiatrijos ekspertizę. Taigi šiuo atveju, ikiteisminio tyrimo metu neskyrus reikiamos ekspertizės, ją turi skirti teismas. Tokios situacijos vertintina kaip netinkama ikiteisminio tyrimo pareigūnų veikla, pažeidžianti procesinio ekonomiškumo principus bei įtariamojo asmens teises, kelianti grėsmę teisingumo vykdymui.

⁶ Pvz., Lietuvos teismo ekspertizės centro parengtos metodinės rekomendacijos internetiniame puslapyje adresu <http://www.ltec.lt/lt/metodines-rekomendacijos>.

Vertinant šią problemą atkreiptinas dėmesys, jog pagal BPK 208 straipsnį ekspertizė skiriama tais atvejais, kai ikiteisminio tyrimo ar teismo nagrinėjimo metu nusprendžiama, jog nusikalstamos veikos aplinkybėms nustatyti būtina atlikti specialų tyrimą, kuriam reikalingos mokslo, technikos, meno ar kitos specialios žinios. Taigi, dėl ekspertizių poreikio pirmiausiai sprendžia ikiteisminio tyrimo pareigūnai, kurie kaltinamąjį aktą gali teismui perduoti tik įsitikinę, kad ikiteisminio tyrimo metu surinkta pakankamai duomenų, pagrindžiančių įtariamojo kaltę (BPK 218 str. 1 d.). Teismui gavus kaltinamąjį aktą ir nustačius, jog ikiteisminio tyrimo metu nepagrįstai nebuvo atlikta būtina ekspertizė, vadovaujantis BPK 234 straipsnio 3 dalimi, byla prokuroro prašymu gali būti perduota ikiteisminiam tyrimui papildyti.

Siūlytina:

1) kreiptis į Generalinį prokurorą atkreipiant jo dėmesį į neleistiną praktiką, kuomet baudžiamosios bylos teismui perduodamos ikiteisminio tyrimo metu neatlikus akivaizdžiai būtinų ekspertinių tyrimų, ir prašant pagal kompetenciją imtis veiksmų tokiam neveikimui užkardyti;

2) siūlyti teismams apie atvejus, kai nustatoma, jog ikiteisminio tyrimo metu buvo neatlikti akivaizdžiai būtini ekspertiniai tyrimai informuoti Generalinę prokuratūrą;

3) atkreipti teismų dėmesį, kad ekspertizės skyrimo klausimas ikiteisminio tyrimo metu turi būti dėmesingai vertinamas o atsisakymas ikiteisminio tyrimo metu skirti ekspertizę turi būti motyvuotas.

Dėl psichiatrinių ekspertizių skyrimo administracinę teisės pažeidimą padariusiam asmeniui

Teisės aktuose nenustatyta tvarka, kaip turi būti sprendžiami atvejai, kuomet psichiatrinės ekspertizės skiriamos administracinę teisės pažeidimą padariusiam asmeniui, o šis geruoju nevyksta į ekspertinę įstaigą. Pastebėtina, kad ATPK 249 str. 2d. numato draudimą taikyti BPK normas ribosiančias administracinę atsakomybę traukiamo asmens teises.

Šios problemos sprendimą numato ATPK keičiančio Administracinių nusižengimų kodekso (reg. Nr. XIP-3600(2)) projekto 602 straipsnio 1 dalis, kurioje nustatyta: „Jeigu nagrinėjant administracinio nusižengimo bylą teisme prireikia administracinę atsakomybę traukiamam asmeniui daryti teismo psichiatrijos ekspertizę, administracinę atsakomybę traukiamas asmuo teismo nutartimi gali būti atiduotas į sveikatos priežiūros įstaigą. Jei teismo psichiatrijos ekspertizės prireikia atliekant administracinio nusižengimo tyrimą ar nagrinėjant bylą ne teismo tvarka, pareigūnas kreipiasi į apylinkės teismą dėl teismo psichiatrijos ekspertizės atlikimo. Asmuo gali būti laikomas sveikatos priežiūros įstaigoje iki ekspertizės akto pateikimo teismui, bet ne ilgiau nei dvi paras.“

Atsižvelgiant į neapibrėžtus Administracinių nusižengimų kodekso (reg. Nr. XIP-3600(2)) projekto priėmimo terminus, siūlytina kreiptis į Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetą siūlant Administracinių nusižengimų kodekso projekto 602 straipsnio 1 dalyje numatytas nuostatas įtvirtinti Administracinių teisės pažeidimų kodekse.

Dėl ekspertizės rūšių parinkimo

Teismai atkreipė dėmesį į tai, kad atsirandant naujoms ekspertizių rūšims, neretai nėra aiški atlikus tokias ekspertizes gautų duomenų įrodomoji reikšmė. Pavyzdžiui, šeimos bylose šalims, vadovaujantis užsienio valstybių praktika, vis dažniau prašant skirti ekspertizę tėvų atstūmimo sindromui nustatyti, nėra aišku kokias teises pasekmes sukelia tokio sindromo nustatymas.

Nagrinėjant šią problemą atkreiptinas dėmesys į tai, kad, kaip jau buvo minėta aukščiau, teismui priskiriama prerogatyva tiek skirti ekspertizę, tiek formuluoti joje užduodamus klausimus, tiek vertinti eksperto išvadą. Spręsdamas šiuos klausimus teismas turi įstatyme įtvirtintas teises

gauti reikiamus duomenis sprendimui priimti. Atsižvelgiant į tai, manytina, jog atitinkamus paaiškinimus tiek dėl numatomos paskirti, tiek dėl atliktos ekspertizės tyrimo dalyko turėtų duoti numatomi paskirti ar paskirti ekspertai.

Kita vertus, siekiant užtikrinti proceso operatyvumą bei priimamų sprendimų pagrįstumą, siūlytina kreiptis į Teisingumo ministeriją siūlant apsvarstyti galimybę Teisingumo ministerijos internetiniame puslapyje skelbiamame Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašė arba kartu su juo pateikiamame priede pateikti detalesnę ekspertizų rūšių, kurias turi teisę atlikti teismo ekspertai, apibūdinimą.

Kelių ekspertų skyrimas

Pažymėtina, kad prireikus byloje taip pat gali būti skiriami keli ekspertai ar ekspertų komisija. Dažnai susiklosto situacija, kad viena ekspertinė įstaiga gauna nutartį su visa bylos medžiaga, o kiti ekspertai apie priimtą nutartį teismo nėra informuojami. Atitinkamai įpareigojimą dalyvauti tyrime turi tik pagrindinė (organizuojanti) ekspertinė įstaiga, kuri jokių privalomų veiksmų kitų tyrime paskirtų dalyvauti privačių ekspertų atžvilgiu vykdyti negali, todėl nėra galimybės vykdyti teismo priimtą nutartį bei organizuoti tyrimą.

Atsižvelgiant į tai, siūlytina atkreipti teismų dėmesį į tai, kad tais atvejais, kai yra skiriamas kompleksinis ar komisijinis tyrimas (kai tyrimai skiriami kelioms institucijoms ar kartu su keliais privačiais ekspertais), nutarties kopija turi būti įteikta ne tik institucijai, kuri paskiriama pagrindine ir organizuojančia tyrimą, bet ir kitiems ekspertinio tyrimo dalyviams.

Teisėjų kvalifikacijos tobulinimas

Pripažintina, kad ekspertizų skyrimo bei vertinimo efektyvumas susijęs su specialių žinių poreikiu. Teisėjų mokymo programose numatytus kasmetinius su tuo susijusios kvalifikacijos kėlimo mokymus vertinant kaip nepakankamus, siūlytina pavesti Nacionalinei teismų administracijai įvertinti galimybę numatyti su teismo ekspertizų problematiką susijusių mokymų organizavimą įvadinių teisėjų mokymų metu, kartu įvertinant ekspertinių įstaigų siūlymus dėl mokymų programų turinio.